

»Pogrešal bom, da delam v miru« ali o potrebi po tišini v šoli

mag. Darja Barborič Vesel, svetovalna delavka in učiteljica
dodatne strokovne pomoči, OŠ Ketteja in Murna

Naslov je odgovor četrtošolca na vprašanje, kaj bo pogrešal od šolanja na daljavo, ko se bodo učenci vrnili v šolske klopi. Da se razumemo, učenec, imenovala ga bom Matej, je živahen, bister fant, neprestano obkrožen z vrstniki in tudi vrstnicami. Niti ni tih, neprestano ga je slišati, včasih celo preveč. Zato me je njegova izjava presenetila. Pričakovala sem, da si bo vrnitve v šolo samo in nedvoumno želel.

Odsotnost tišine

»Učiteljica, saj hočem nazaj, rad bi bil s prijatelji. Samo to je, da se doma vse naučim prej in nisem tako utrujen.«

Nekaj minut sva klepetala v MS Teamsih, saj sem mu postavljala vrsto vprašanj. Resnično sem želela doumeti, kaj je z omenjeno tišino ali v bistvu z odsotnostjo le-te. Ko učenec, kot je Matej, ugotovi, da v miru, ki ga omogoča dom, šolsko snov razume bolje, naloge naredi hitreje in si zapomni več, stvar ni nepomembna. Vsaj meni se ne zdi. Zanimivo se mi je zdelo tudi to, da tega ni vedel prej.

»Prej me ni motilo. Tišina mi sploh ni bila všeč.«

Da človek, tudi otrok, pač ne more vedeti, kaj potrebuje, dokler tega ne izkusi, ni nič novega. Izkušnja generira spoznanje, le-to pa posledično opredeli potrebo. Ali vsaj željo. Da želja ni enako kot potreba, tudi ni neka novost. In tudi ni posebna novost, da radoživ, radoveden otrok živi svoje življenje brez vedenja ali vsaj občutka, da bi bila vsaj občasna tišina lahko koristna, mogoče celo prijetna.

Že nekaj časa vemo, da sodobni otroci pogosto odraščajo ne samo v umanjkanju tišine, mogoče bi lahko rekli, da odraščajo v hrupu. Zelo prisotnem, če ne celo neprestanem. Nekateri avtorji govorijo o zvočnem onesnaženju, celo zvočnem nasilju. Pa tu ne gre le za zunanje dejavnike, kot so promet, hrup po trgovskih centrih in podobno. Za otroke pomembnejši del je odsotnost tišine v intimnem okolju. Stalno vključeni televizorji, računalniki in druge naprave, gospodinjski aparati, pa tudi igrače, ki proizvajajo zvok, določajo zelo posebno zvočno krajino. Najverjetneje se res otroci adaptirajo na omenjeno realnost, kar pa ne pomeni, da je dobro za njih. Da so navajeni na odsotnost tišine in je zato niti ne znajo pogrešati ali vsaj ceniti, seveda ne pomeni, da tišina ni dobra zanje in da ne prepoznajo dobrobiti le-te, ko se uspejo srečati z njo.

Ko delo in šola vstopita v dom

V primeru prej omenjenega Mateja sem poklepetala tudi z njegovimi starši. Tako ali tako so se motali okoli računalnika, ko sva govorila. Najprej je prisedel oče in povedal, da vsi štirje delajo od doma. Da jim je prišlo zelo prav, da so si lahko od šole sposodili en računalnik, enega pa so kupili, tako da ima sedaj vsak svojega. In da so po dobrem tednu radikalno spremenili način delovanja doma, saj dom ni bil več prostor in čas po delu. Delo je prišlo v dom, za vse štiri. Prisedla je še mama, Matej pa je odšel. Povedala je, da je bilo prvih nekaj dni napornih, saj sta se z možem menjavala pri otrocih. Eden od staršev je nekaj ur delal v miru v kabinetu, drugi pa ob kuhinjski mizi z otrokoma. In je bilo nujno, da je mir. Potrebovali so dober teden, da niso več razmišljali na glas, spraševali, kar lahko naredijo sami, če pomislijo in se potrudijo. Da ocenijo, katera sitnost lahko počaka na odmor, katera pa je tiste vrste, ko je celo nujno zmotiti druge. Da je to izpeljal oče, ki ima pač boljše živce in ga otroka bolj resno vzameta. Da ni šlo drugače, ker imata onadva roke za svoje delo.

Ko so vzpostavili delovni mir, je bilo mnogo lažje. Otroka sta naredila več sama, postala neverjetno bolj samostojna in se celo držala dogovorjenega časa za vprašanja. Sama sta si vzela prigrizke in počasi začela prepoznavati, kdaj je res nujno zmotiti starša. Ne, ko ne veš, kje je polnilec, ampak, ko se platforma sesuje. To pa ni vsak dan. Njihov cilj je bil, da imajo po koncu dela, popoldan, prosti čas. Da gredo ven, v miru pojedjo. Ker so cele dopoldneve gledali v ekrane, so se poskusili navaditi na večerne družabne igre ali celo knjige. Da ni bil televizor prižgan celo popoldne in večer. Da so res nekaj gledali, če so ga že prižgali, in ne nujno vsi skupaj, saj so se imeli že res poln kufer. Ni šlo gladko, včasih je bilo naporno, sta pa starša vzpostavila sistem, ki bi ga morala že davno. Vendar takrat ni bilo tako nujno, saj so bili skupaj samo nekaj ur pozno popoldan in zvečer, pa vikenda in dopust. Ne toliko, da bi bilo ključno. Sedaj pa je bila samostojnost otrok, posebej pri šolskem delu, ključna. Nujna. Starša imata sedaj cilj, da ta mir ohranijo tudi, ko se otroka vrneta v šolo in starša v službo. Ko, če ...

Tišina in hrup v šoli

V času šolanja na daljavo sem nekajkrat prišla v šolo. Tišina je bila neverjetna. Vseprisotna, nekako gosta. Ne toliko v razredih kot v avli, na hodnikih. Tam, kjer hrup sicer lahko, kot je komentiral kolega, močno preseže za zdravje sprejemljive decibele. Tisti, ki smo v šolah že mnogo let, menda že od začetka časa, kot je pred kratkim komentiral eden izmed učencev, imamo občutek, da je hrup iz leta v leto bolj izrazit. Glasnejši, bolj vseprisoten. Vedno znova sem tudi sama presenečena nad pojavnostjo otroka, po navedi dečka, katerekoli starosti v bistvu, ki v teku naredi nekakšen polkrog in zraven kriči, mogoče bolj rjovi. Malo spominja na strelca gola v Ligi prvakov. Seveda brez gola in brez igrišča. To je seveda le ena izmed pojavnosti, nič posebno pomembnega ali ključnega. Tudi deklice bolj redko šepetajo, ko izmenjavajo skrivnosti in opazovanja drugih.

V šoli preteklosti je bila zadeva s tišino lahko zelo drugačna. Tišina je imela mesto vrednote same po sebi in hkrati bila prepoznana kot nujen pogoj, ki je učencem omogočal, da sploh lahko razmišljajo in se učijo, učiteljem pa, da se lahko osredotočijo na proces poučevanja tako vsebine kot vrline. Tako Corbin (2009, 69) pravi, da *»je bila v šolskih, verskih in pozneje laičnih ustanovah tišina zapovedana od zore do moderne dobe. Zasnovana je bila obenem kot znamenje spoštovanja do gospodarja [učitelja; op. avtorice] in vladarja, kot znamenje obvladovanja samega sebe in izogibanja raztresenosti, kot pogoj za pozornost. Biti tiho je dejansko veliko pripomoglo k boljšemu poslušanju.«*

Tišina kot prikaz zmožnosti samoreguliranja in hkrati tudi nujen pogoj za uporabo poslušanja kot temeljnega procesa poučevanja, brez katerega se v šoli ne more zgoditi učenje.

Epidemija nemira

Učitelji včasih klepetamo o porastu nekega nemira pri otrocih, posebej mlajših, a ne le pri njih. Neprestano premikanje, obračanje, trzanje z nogami, prestavljanje potrebščin, vstajanje, iskanje očesnega stika s sošolci, trkanje s pisali, pa tudi komentiranje, riganje, posmehi ... Kot svetovalna delavka pogosto v razredu samo opazujem in omenjena pojavnost se mi zdi izredno zanimiva. Včasih je res videti, kot bi se v nekem trenutku v nek razred vnesel virus nemira. To seveda nima nikakršne resne povezave z zanimivostjo učne snovi ali z učiteljevo nezmožnostjo motivacije. Gre bolj za nemir v otrocih. Za nezmožnost regulacije. Pogosto celo sami povedo (ne samo večji), da saj jih v bistvu zanima, da saj delajo, da pa kar ne morejo, da ne bi še klepetali, komentirali. Da ne bi izrekli svoje misli takoj, ko se pojavi, komentirali odgovor sošolca ... Vse naštetu in še marsikaj, kar nisem navedla, dela šolske ure pogosto izrazito hrupne. Kar od učencev zahteva izrazite napore, da se vsakič znova, nekajkrat

v šolski uri, osredotočajo na učno gradivo, učiteljeve besede, razumevanje in osmišljanje snovi. Omenjeni procesi so izrazito naporni, še posebej pa je težko, če jih je potrebno v izredno kratkih časovnih intervalih vzpostavljati vedno znova.

Kot pravi Cain (2014, 115), so študije, *»izvedene med 38.000 umskimi delavci v najrazličnejših poklicnih sektorjih, [pokazale, da] je že čisto nedolžna prekinitev oziroma motnja ena od največjih ovir pri produktivnosti.«* Kako zelo omenjeno velja šele za mlade ljudi, otroke, ki se samoregulacije, poslušanja šele učijo. Predstavljam si, da je tudi o tem govoril Matej, ko je rekel, da je po učenju v šoli bolj utrujen.

Ljudje smo si različni

Ko razmišljamo o hrupu in tišini v razredu, je nujno upoštevati raznolikost otrok, tudi v smislu nagnjenosti k višji ali nižji senzorični vzburjenosti, ki močno vplivata na t. i. ekstrovertiranost in introvertiranost. Tako naj bi ekstrovertirana oseba za primerno delovanje potrebovala višji nivo različnih dražljajev iz okolja. Torej, ne da jih glasnost ne moti toliko, lahko da celo potrebujejo določen nabor zvokov ali drugih dražljajev, da sploh lahko zares delujejo. Na drugi strani pa je za introvertirane otroke ne le nepotrebno, ampak bolj ali manj nemogoče slediti umski dejavnosti v primeru dodatnih dražljajev iz okolja. Cain (2014, 206) pravi, da *»ko so v študiji udeleženci delali ob glasnosti, ki so si jo izbrali – ekstraverti višjo, introverti nižjo, so bili vsi približno enako akustično vzburjeni in tudi približno enako uspešni. Ko pa so raziskovalci v naslednjem koraku introverte prosili, da nastavijo raven glasnosti, ki so jo izbrali ekstraverti, slednje pa obratno, se je spremenilo popolnoma vse. Introverti sedaj niso bili samo preveč vzburjeni zaradi prevelikega hrupa, temveč so bili tudi precej manj učinkoviti. Pri ekstravertih je bilo ravno obratno, zaradi prevelike umirjenosti so bili premalo vzburjeni za resno delo.«*

Omenjen zapis prikaže zagato tišine v razredu na zelo zanimiv način. Popolnoma mogoče je, da učitelj, ki tudi sam za delo potrebuje čim manj dražljajev, se pravi, kolikor je mogoče miru in tišine, z vzpostavitvijo sebi primernega delovnega okolja, naredi hkrati sanjsko okolje za bolj umirjene, za dražljaje preobčutljive otroke. Hkrati pa izredno oteži ali celo onemogoči umsko delo otrokom, ki potrebujejo več dražljajev, dinamike. Tako lahko omenjeni učenci v razredih poskrbijo zase in si s klepetanjem, neprestanim premikanjem, povzročanjem hrupa v bistvu generirajo za učenje primerno okolje. V učilnici zadeva ne izgleda ravno tako, saj ni zelo verjetno, da mnogo učencev, ki povzročajo hrup v učilnici, hkrati ravno v tej določeni stopnji hrupa deluje optimalno. Nikakor pa ni zanemariti misli, ki bi lahko izhajala iz opazovanja Cainove. Glede na to, da so v razredih učenci nabrani iz vseh vetrov in je tako različnost temeljni

aksiom, je smiselno in nujno slediti različnim načinom dela že v okviru same učne ure. Ne smemo pa pozabiti na samoregulacijo učencev, ki je že od začetka ideje kolektivnega poučevanja temeljni pogoj, s katerim poučevanje skupine in učenje v skupini sploh postane mogoče.

Dejavniki, ki vplivajo na hrup in tišino

Ne gre zanikati, da za delo v razredih učitelj tako kot učenci potrebujejo določeno, večjo ali manjšo mero tišine. Tišina pri učni uri, med procesom učenja, je rezultat posledic določenih dejavnikov:

- Avtoritarnega načina vodenja učitelja, ki je dovolj trdno ali celo togo, da ga učenci upoštevajo;
- Zmožnosti učencev ali dovolj razvite veščine samoregulacije, da lahko ob dejavnosti, ki to zahteva, umirijo motorične, senzorne, kognitivne in emocionalne dražljaje.

Mogoče bi bilo na prvi pogled videti, da je dejavnikov mnogo več, **na primer zanimivost učne snovi, karizma učitelja, spočitost učencev** ... Pa vendar moram reči, da omenjeni dejavniki in še mnogi, ki jih nisem zapisala, na odsotnost tišine sicer vplivajo, lahko povečujejo ali zmanjšujejo hrup, niso pa ključni. Poglejmo, kako to velja za našete tri.

Zanimivost učne snovi močno povezujemo tudi s t. i. motivacijo učencev. Razmišljanje gre nekako takole – če je snov učencem zanimiva, bodo bolj motivirani za delo in posledično, ergo, tudi bolj sodelovalni. Omenjena predpostavka ali vzročna zveza je pogosto tudi zastopana v psevdostrokovni literaturi ali psevdostrokovnih nasvetih učiteljem. Tako naj bi nekako veljalo, da dober učitelj uspe predstaviti učno snov na način, ki učence tako pritegne, da zbrano in motivirano sodelujejo na način, ki ga pričakuje učitelj. Praksa v razredih in tudi znanstvena teorija zgoraj navedene trditve ne podpirata in ne potrujeta. Ker ta seveda ne drži, kot izredno zanimivo razloži Furedi. Ker pa je kot priporočilo vseprisotna, izredno nemotivativno deluje na učitelje, ki se neredko počutijo manj ali kar nesposobne, kadar ob vsem možnem trudu ne uspejo z zanimivostjo učne snovi umiriti in pritegniti pozornosti učencev. Seveda umiriti in pritegniti nikakor ni eno in isto. Učenci so neredko izredno motivirani za spoznavanje učne snovi in jih vsebina pritegne, hkrati pa še zdaleč niso mirni. Pa tudi to ni resnično pomembno. Ustvarjalni nemir je lahko izredno konstruktivno stanje v razredu, a v primeru, ko je hotena izbira, način, za katerega se tako učitelj kot učenci sporazumejo. Ne moremo pa govoriti o ustvarjalnem nemiru, ko drugače kot z nemirom ne gre. Ko učenci nimajo veščine, ki bi jim omogočila npr. da se odločijo, ali bodo komentirali ali vprašali, ampak to storijo, ker, kot pravijo, drugače ne gre. Ker beseda »kar izleti«.

Karizma učitelja je nekakšna mešanica avtoritete in zgleda, navdiha, očaranosti, spoštovanja. Ni splošnega konsenza, ali gre za osebnostno lastnost, ki jo imaš ali nimaš, ali pa gre bolj za veščino, ki se jo da z reflektirano prakso močno izboljšati ali izmojstriti. Res pa je videti, kot da so nekateri učitelji s svojo karizmo praktično superjunaki, druge pa kot bi dar karizmatičnosti zaobšel. Ne gre oporekati, da bodo karizmatični učitelji bolj verjetno tudi odlični vodje in tako s svojo avtoriteto, pomešano z navdihom in spoštovanjem, lažje ali skoraj gotovo dosegli s strani učencev skoraj dosledno sodelovanje. Tudi v primeru, ko bodo želeli njihovo pozornost in/ali tišino. Lahko bi rekli, da jih bodo umirjali z močjo svoje osebnosti. Kar je izrazito uporabno, ko prideš v razred in želiš tam nekaj koristnega narediti. Ne pove pa ničesar o volji učencev in ni povezano z njihovimi zmožnostmi reguliranja samih sebe.

Spočitost učencev in razširjeno gledano tudi njihova ustrezna prehranjenost in razgibanost so zanimiva tiha trojka z neverjetno močnim vplivom na delovanje v razredih. Najprej naj spomnim, da zadovoljenost bioloških potreb otrok ne v preteklosti ne danes ni samoumevna. Je pa res nekoliko bizarno, da se danes, v družbi obilja, resnično srečujemo s težavami, ki so posledica nezadovoljenih bioloških potreb otrok. Če začnem **pri spanju**. Neprestano poslušamo opozorila, predvsem pediatrov, pa tudi drugih strokovnjakov, ki delajo z otroki, da v povprečju slovenski otroci ne spijo dovolj. Ne, ker ne bi imeli kje spati, in ne, ker bi morali delati pozno v noč, kar je bilo pogosto realno v preteklosti. Današnji otroci spijo premalo, ker se ne morejo umiriti in/ali jih mnogo stvari pritegne bolj kot spanje.

Tudi **pri hrani** opažamo zanimivo pojavnost, ko so mnogi otroci v naši družbi obilja pravzaprav lačni. Oziroma neustrezno prehranjeni. Lahko so celo skoraj debeli, a ker je njihova prehrana bolj ali manj le energetska, jim manjka nujno potrebnih hranil za delovanje možganov in siceršnje zdravje in dobro počutje. Ali pa, na drugi strani, so pripravljeni jesti tako malo stvari, da so v šoli dobesedno lačni. Kar tudi ni dober obet za možnost sodelovanja pri šolskih aktivnostih in pri otrocih pogosto povzroča nemir in nezbranost.

Gibanje samo ne umirja nujno. Je pa nujno potrebno, da otrok sploh lahko resnično funkcionira, tako fizično, mentalno kot čustveno. Zadnja leta prihaja do izredno zanimivega trenda, ko naj bi za ustrezno zadovoljitev potrebe po gibanju poskrbela kar šola. Kar je oksimoron sam po sebi. Kar otroci potrebujejo, je neusmerjeno, prosto gibanje. Gibanje, povezano z igro, raziskovanjem, spoznavanjem svojih moči in omejitev, svojega mesta med drugimi. Nič, kar bi šola s svojimi cilji in regulacijami sploh lahko zadovoljila. In tudi nič, kar bi bilo smiselno, da bi. Če je šola prostor usmerjenega, s konsenzom dogovorjenega

in predpisanega učenja, ne more biti hkrati prostor prostega gibanja. Le to je del otrokovega časa izven šole in s tem pristojnost staršev, družin. Da so si mnoge družine organizirale način življenja, ki otrokom ne omogoča več ne igre in ne gibanja, na žalost ni v moči regulacije šole. Kljub temu, da so mnogi starši bolj pripravljeni popoldan poučevati svoje otroke in asistirati šoli kot pa otrokom omogočiti nujno potrebni in na gibanje usmerjeni prosti čas.

Prosta igra in šola

Učiteljice v šolah, sploh v nižjih razredih, sicer lahko nekajkrat na dan spustijo otroke na šolsko igrišče in dovolijo nekaj proste igre, jih celo odpeljejo v gozd ali kaj podobno koristnega. Ob tem seveda tvegajo možnost poškodb ali drugih nevšečnosti, saj koncept proste igre pač ni združljiv z nadzorom učitelja, z regulirano, umetno ustvarjeno razredno skupino in idejo nabora možnih dejavnosti. Lahko bi rekli, da prosta igra ni združljiva s konceptom šole. Vem, da je za mnoge otroke to, kar dobijo v šoli, vse, kar bodo dobili, kar je še vedno bolje kot nič. Hkrati pa je koristen resen razmislek o pristojnostih in odgovornostih šole, da ta ne postane prostor, ki prevzema mnogo preveč zadolžitev. Tudi takšnih, ki se jih sploh ne da izpeljati na način kolektivnega delovanja in s tem tudi odgovornosti, ko šola pričakovanega ali želenege preprosto ne bo naredila dovolj dobro, sploh ne ali pa celo narobe. Furedi to zagato opiše kot temeljni paradoks sodobne šole v razvitih deželah, ko naj bi šola izkazovala nedvoumno izredno visoko stopnjo družbene pomembnosti, postala blažilec razlik med otroki in ključen regulator vsakovrstnih individualnih posebnosti in stisk, hkrati pa seveda sorazmerno manj učila in poučevala ter hkrati, kar je najbolj neverjetno, tudi vedno manj pričakovala ali celo zahtevala od otrok. Tako pravi da, »v zadnjem času mnogi komentatorji svarijo pred nevarnostjo, da bi vzgojo in izobraževanje dojemali kot univerzalni politični instrument za reševanje vsakovrstnih problemov, ki se pojavljajo v družbi.« (Furedi 2016, 30) Mevesova gre še nekaj korakov naprej, ko govori »o državi, ki grabi po otrocih in jih tako dobesedno iztrga iz naročja in pristojnosti družine.« (Meves 2008)

Da nekateri starši s tem prenosom vzgoje in socializacije soglašajo ali to celo zahtevajo, popolnoma nič ne zmanjša škodljivosti tega prenosa pristojnosti in odgovornosti, pa tudi praznine in bolečine otrok ne. Ob teh besedah se spomnim na neprenehna in na trenutke že mogoče histerična opozorila, ki smo jih poslušali s strani medijev, da bo šolanje na daljavo trajno poškodovale otroke in jih oropalo pravice do socializacije. Misel, ponavljana s takšno agresivno prepričanostjo in pravičniškostjo, v sebi nosi nekaj strašljivega. Da otroci, ko se v času stiske epidemije vrnejo v krog družine in se izobražujejo v hibridu družina – šola, ki de facto zniža vzgojno pristojnost šole in jo preda družini, s tem izgubijo za njihov zdrav razvoj nujen habitat. Ali lahko iz tega sklepamo, da naj bi bila šola bolj primerno vzgojno, odnosno okolje kot pa lastna družina. Ne gre zanikati, da na žalost za nekatere otroke to res velja in ti si zaslužijo, in upam, da v veliki meri tudi dobijo, kar največ nujno potrebne skrbi in pomoči. Da pa bi bila šola boljši in nujnejši vzgojitelj celotne populacije, pa je na nek način hudo strašljivo.

Za konec

Med vsebinami, ki jih je šolanje na daljavo osvetlilo, priznam, me posebej zanimajo tiste, o katerih učenci govorijo pohvalno. Se pravi, da jih bodo pogrešali, ko bodo nazaj v učilnicah. In ravno tema prisotnosti hrupa me je izredno pritegnila. Seveda je mnogo prepomembna in preobsežna, da bi jo v pričujočem prispevku resno osvetlili in o njej premislili. Tako se nameravam v prihodnosti bolj podrobno posvetiti na tem mestu nakazanim temam, otroškemu nemiru, vprašanju introvertiranih temperamentov, povezave med hrupom in procesi učenja ter zmožnosti umirjanja kot regulacijske veščine. Pa morda še čemu drugemu.

Literatura

- Cain, S (2014): *Tihi – moč introvertnih ljudi v svetu, ki ne zna molčati*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
 Corbin, A. (2020): *Zgodovina tišine – od renesanse do danes*. Ljubljana: Založba VBZ.
 Furedi, F. (2016): *Zapravljeno – zakaj šola ne izobražuje več*. Ljubljana: Krtina.
 Meves, C. (2008): *Zapeljani, zlorabljeni, izigrani – družba v pasti modnih zmot*. Celje: Celjska Mohorjeva.